

Грищенко І. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОДИФІКАЦІЯ ПОБУТУВАННЯ ФОЛЬКЛОРУ В ІНФОРМАЦІЙНУ ДОБУ

Стаття присвячена дослідженню змінам у побутуванні фольклору в умовах інформаційної доби. Метою статті є виявлення впливу нових цифрових технологій на процес побутування фольклору та модифікації його основних ознак. Сучасні інформаційно-комунікативні технології створюють можливості необмеженого міжособистісного спілкування. На наш погляд, технологічні досягнення позитивно спливають на збереження та ретрансляцію фольклорної інформації.

Під впливом інтернет-мережі, соціальних мереж і т. д. основні ознаки фольклору (усність, анонімність, колективність, варіативність, імпровізаційність) модернізувалися, отримали певні доповнення, видозміни, трансформації та модифікації. Віртуальний тип комунікації та модифікації поняття текст трансформувала усність та переформатувала у візуальний компонент як важливий аспект інтернет-фольклору. Анонімність у віртуальній комунікації та передачі фольклору в умовах інтернету зберігається. Але в мережі поширюються новотвори, на яких є своєрідний «авторський знак», ідентифікатор, який дає уявлення, хто «першим» запустив в мережі мем. Варіативність забезпечується можливостями сучасних електронних засобів, онлайн-конструкторів, програм, інструментів. Вони дозволяють кожному користувачеві долучитися до процесу створення інтернет-мему, демонстрації власного бачення. Важливо, що останнім часом з'явилася низка мемів, які можна вважати суто українськими.

За допомогою нових інформаційно-комунікативних технологій сучасна людина є не лише ретранслятором фольклору, а й може бути творцем фольклорних новотворів. Осучаснення побутування інтернет-фольклору внесла корективи до основних ознак фольклору, збагатилася жанрово. Подальшою перспективою є поглиблене дослідження модифікації побутування кожної ознаки в умовах віртуальної фольклорної комунікації.

Ключові слова: фольклор, інтернет-фольклор, ознака, інформаційна доба, модифікація.

Постановка проблеми. Фольклор розширює ореол побутування, шляхи творення та ретрансляції. Почасти цьому процесові сприяє інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Збільшення часу, який сучасні люди проводять в онлайн-просторі, напружений ритм сучасного життя, карантинні обмеження через пандемію та ін., переорієнтовує людство на домінування віртуальної комунікації. Інформаційні технології є вагомим фактором трансформації суспільства та розширюють можливості для користування сучасними благами і досягненнями людства, засоби проявити своє творче начало та продемонструвати своє бачення події. Потенціал інтернету, різноманітні застосунки і додатки, соціальні мережі тощо створюють широкі можливості для міжособистісного спілкування, задовольняють потребу в необмеженому доступі до інформації, позитивно спливають на збереження та ретрансляцію фольклору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню фольклору в інтернеті, постфольклору, побутуванню нових фольклорних жанрів присвячені дослідження В. Бережного «Інтернет-мем та анекдот: до постановки проблеми», Ж. Денисюк «Постфольклорні креолізовані твори у вимірі візуальної інтернет-комунікації», «Постфольклор інтернет-комунікації в аксіологічному вимірі»; М. Загіддуліної «Теорія інтернет-фольклору: комунікація фольклорного типу і самоідентифікація учасників великих форумів», А. Каргіна, А. Костіної «Наукове осмислення інтернет-фольклору: актуальні проблеми і дослів дослідження», О. Михайлової «Латинська мова в інтернет-мемах: нова комунікативна функція», Л. Найдьонові «Візуальна творчість в інтернет-спілкуванні», Т. Суслової «Інтернет-фольклор як засіб комунікації», Р. Франка «Newslore: сучасний фольклор в інтернеті», Ю. Щуриної «Інтернет-меми як феномен інтернет-комунікації» та ін. Але наразі окремого дослідження, в якому б фокусувалася

увага на модифікації фольклору за інформаційної доби, відсутнє.

Постановка завдання. Мета статті – виявлення впливу нових інформаційно-комунікативних технологій на процес побутування фольклору та модифікації його основних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фактично від початку процесу збирання, систематизації та наукового осмислення фольклору почали висловлюватися гіпотези про близький занепад і подальшу “смерть” фольклору. Проте сучасний етап демонструє еволюціонування фольклору, який «міцно ввійшов у життя сучасної людини, отримавши нові форми побутування та поширення. Відбулися зміни й у сучасній науковій парадигмі, завдяки яким фольклор осмислюється вже не лише як поетичне минуле, а і як ментальна репрезентація буденного, відображення щоденного сприйняття життя, реакція на суспільно-політичне буття соціуму загалом та окремої людини зокрема» [4, с. 6–7]. «Визначення інтернет-фольклору як гібридної народної творчості в умовах нових комунікаційних можливостей, заснованих на інтернет-технологіях, є суттєвою ознакою феномена. При цьому пріоритетним є середовище поширення (Інтернет/інтернет), яке і стає генератором форм, жанрів, типів та тем фольклорної комунікації» [3, с. 71]. Прогрес інформаційних технологій надає широкі можливості для збереження традиційного фольклору та продукування нових фольклорних форм.

Поняття «інформаційна доба» увійшло до наукового обігу не так давно (орієнтовно у середині ХХ ст.). Співвідносячи та розмежовуючи дефініції «інформаційна доба» та «епоха постмодерну» В. Дмитренко вказує, що термін «інформаційна епоха» акцентує увагу на технічних можливостях сучасного світу, які роблять його плюралістичним, витворюючи нову соціокультурну реальність. Поява нових засобів комунікації стирає звичну межу між реальним і віртуальним спілкуванням людей. Можливість використовувати різні медіаканали, як ніколи раніше, дають змогу окремим людям чи соціальним групам виражати свою соціокультурну ідентичність та доносити її до інших» [7, с. 61].

На думку дослідників, зміна шляхів комунікації не зовсім позитивно впливає на твори традиційного фольклору, який починає втрачати символ автентичності, спостерігається тенденція до суттєвої структурної зміни традиційної культури, яка під впливом засобів технічної репрезентації модифікує і власну морфологію [9, с. 12].

Інформаційна доба та цифрові можливості вплинули не лише на розширення можливостей фольклорної комунікації, на шляхи поширення фольклору. Це сприяє жанровому збагаченню сучасного фольклору. Дослідники вказують, що «більшість фольклорних жанрів усної традиції зберігають свою форму і популярність і нині (анекдот, паремії, легенди, байки, притчі, пісні, казки), все ж новітньою і переважаючою є орієнтація на візуальні форми комунікації, які утворюються за певними канонами інтернет-творчості та формують власні жанри, обумовлюючись комунікативним інтернет-простором» [5, с. 217]. «Візуальний і вербальний компоненти, взаємодіючи в єдиному семантичному просторі один з одним, забезпечують цілісність і зв'язність креолізованого твору та його комунікативний ефект. Таким чином, в процесі сприйняття реципієнтом креолізованого твору відбувається декодування закладеної в ньому інформації, в результаті чого створюється єдиний загальний концепт (сене) такого твору/тексту» [6, с. 138]. Найбільш поширеними жанрами інтернет-фольклору є креолізовані твори (мем, «фотожаба», мотиватор, демотиватор, веб-комікс, комічні відео тощо), які створюються та поширюються за допомогою сучасних інформаційно-комунікативних технологій.

Людство за інформаційної доби отримало змогу втілювати свій творчий потенціал з новою силою, «повною мірою реалізовує свій тематичний та жанровий потенціал в нових знаково-символічних, візуальних моделях інтернет-культури» [6, с. 137]. Усі трансформації та видозміни сучасної комунікації наповнили фольклор новими темами, образами, сюжетами тощо. Традиційно до основних ознак фольклору належать усність, анонімність, колективність, варіативність, імпровізаційність. Під впливом інтернет-мережі, соціальних мереж і т. д. ці ознаки отримали певні доповнення, видозміни, трансформації та модифікації.

Традиційно фольклорні твори побутували та передавалися усно, усності надавалося визначальне значення (саме це і протиставляло його літературі). Але пізніше науковці почали досліджувати писанки, вишиванки, обрядовий фольклор (поєднання пісенного тексту і «тексту» рухів) як фольклорні тексти. Інтернет-твори, флешмоби, мурали та інші інтерактивні форми також є колективним комунікативними формами творчості. Що і дозволяє стверджувати про трансформацію та появу усно-зорової ознаки. А. Савченко і Т. Суисловою було запропоновано захищувати фольклор до «усно-зорової культури» [12]. *Усно-*

зорова ознака репрезентує побутування, передачу як вербальної (інтонаційної), так і фізичної та психічної (поза, рухи, міміка, зорова інформація, емоції) складових виконання фольклорного твору [4, с. 70–71]. Пригадаймо сучасні жарти, що залежно від настрою однією фразою людина може насварити, похвалити, висловити співчуття і т. д. Фольклористи ще наприкінці XIX – у XX ст. вказували, що обстановка, манера розповідати тощо мають велике значення для наукового дослідження фольклорного тексту. Нині технічні можливості дають можливість фіксувати ці нюанси, що у майбутньому дозволить проводити дослідження на іншому рівні, залучаючи усі компоненти. Скажімо, незнання контексту, обставин та обстановки, крім непорозумінь між комунікантами, можуть стати матеріалом для новотворів. Наприклад, омофони (слова, які мають різне значення і написання, але вимовляються однаково) в поєднанні з мотиваційними фразами мають комічне значення в інтернет-меми (рис. 1). То ж в умовах переважання неопосередкованого спілкування такі нюанси допомагають проявленню народної творчості. В умовах панування віртуального типу комунікації та модифікації поняття текст, усність як характерна ознака фольклорного твору втрачає домінантність, натомість отримує доповнення у вигляді візуального компонента.

- І навіть якщо ти впав -
вставай! Та іди до мети!
- Та зара домету
мамо...шо ви сі
вчіпили...

Рис. 1.

Анонімність (або відсутність автора) у віртуальній комунікації та передачі фольклору в умовах інтернету зберігається і значно розширює можливості ретранслятора: надає змогу додавати нові компоненти, створювати власний акцент у фольклорних новотворах. Це сприятливо впливає на «процес комунікації, забезпечуючи свободу вираження власної позиції індивіда в будь-якій формі, уникаючи конкретних соціальних ролей та стереотипів. Це істотно розширює культурний топос повсякденності, породжує нові сенси, змінює спосіб мислення і структуру ціннісних пріоритетів» [5, с. 134]. Звичайно, анонімність інтернету є примарною, її не можна абсолютизувати, адже кожен новотвір в мережі, як і в традиційного фольклорного твору, є свій «автор». Тобто автор є, але хто він конкретно не важливо, оскільки своєю

творчістю він презентує не лише свою індивідуальність, а й демонструє колективне начало – він «уписаний» і до традиції [10]. Проте останнім часом відбуваються певні зміни і вже можна бачити новотвори, на яких є своєрідний «авторський знак», ідентифікатор, який дає уявлення, хто «першим» запустив в мережі мем. Як-от, широко відомі і популярні мему, які мають маркер «GONI», «by Morozov», «Панська шляхта», «Курінь сміху» та ін.

Колективність характеризується формуванням колегіальних знань, які є важливими для певної спільноти людей, інформація зазнає обробки та кодифікації для подальшої ретрансляції за історичною вертикаллю. У цьому процесі беруть участь члени колективу, де кожен може зробити свій внесок у цю скарбницю знань [4, с. 72–73]. Колектив (соціум) визнає і сприймає те, що є актуальним та важливим для його існування та збереження. В. Пропп на прикладі чарівної казки продемонстрував, що «архаїчні установки» живуть у фольклорі сконденсованими у вигляді знаків (сюжетів, мотивів, тропів). Пізніше його послідовники на матеріалі інших фольклорних форм підтвердили висновки фольклориста [2, с. 369–383]. Сучасний фольклор відображає світосприйняття колективу, субкультури, потребу в передачі певної важливої інформації, досвіду, світосприйняття, самоідентифікації, емоційній сублімації [14, с. 13]. Відмінність апперцепційної бази автора та адресата (незнання адресатом відповідних текстів, фразеологізмів, паремій; відсутності необхідного, хоча б попереднього знайомства з літературними джерелами, кінофільмами; незнання історичних або актуальних подій, лозунгів і т. д.) може призвести до комунікативного збою [13, с. 170]. Нині колектив, соціум є мозаїчнішим, приналежність сучасних людей до різноманітних етнічних, гендерних, професійних та інших субкультур розширює можливість проявити свою оригінальність. Звичайно, ці зміни у соціокультурному житті людей, збільшення кількості нових професій спричинили зміни в міжособистісній комунікації, сприяють появі нових субкультурних фольклорних форм (наприклад, фольклор айтішників, ріелтерів і т. д.). Дослідники вказують, що більшість субкультурних новотворів мають комічний характер, таким чином гумор виконує функцію ідентифікатора розподілу на Своїх і Чужих. Також, гумор інтернет-комунікації є маркером, який окреслює межі спільноти, вибудовуючи сміховий бар'єр між собою та іншими, спільноти надійно оберігають власну ідентичність [11, с. 60].

Для адекватного сприйняття інтернет-новотворів вагомим критерієм є збіг компонентів культурного багажу комунікантів, спільність відповідних базових позицій. «Творці» та ретранслятори фольклорних новотворів очікують своєрідного зворотного зв'язку у вигляді активного розповсюдження просторами інтернету.

Характерною рисою є стихійність фольклору (за С. Адоньєвою [1]) гіпотетично не має замовного характеру (звичайно, не беремо до уваги псевдонародні твори, які створювалися для демонстрації «народної любові» до партійної номенклатури, бо це яскраві приклади псевдофольклору). Фольклорні тексти виникають лише у випадку нагальності та актуальності для колективу, так само відходять до своєрідного архіву фольклорної пам'яті і за потреби можуть бути використаними [4, с. 73]. «Інформаційний простір інтернету суттєво вплинув на функціонування новітнього українського фольклору. Однією з величезних переваг інтернету є відсутність тиску на авторів (відсутність цензури), мультикультурність у комунікації користувачів, а також висока актуальність теми та проблематики фольклорного тексту, який виникає в мережі та розповсюджується за допомогою мережі» [3, с. 72]. Частина сучасних фольклорних творів характеризуються інтертекстуальністю, що також дозволяє проводити ідентифікацію за різними критеріями (наприклад, віковими, гендерними, етнічними, професійними тощо). Застосування фольклорних компонентів, які співпадають з фольклорними патернами, кодами зрозумілими лише Своїм, сприяють сприйняттю або ж відторгненню інформації колективом. Часто основою інтернет-фольклору є соціокультурна, політична або ж економічна подія, вчинок або висловлювання, яке не узгоджується із загальноприйнятими принципами етики, моралі суспільства, та отримують відповідну реакцію у вигляді інтернет-творів. Отримуючи відгук серед користувачів, вони поширюються на сторінках соціальних мереж і є критерієм сприйняття соціумом, представниками субкультур.

Варіативність традиційних фольклорних творів зумовлювалася усним побутуванням. Нині ж «смилова множинність інтернет-текстів (творів) є прямим наслідком нового погляду на мислення сучасної людини, що опосередковане великою кількістю інформації, різними видами дискурсу, знаннями як наукового, так і популярного характеру» [5, с. 132]. «Текстові модифікації, які ми сприймаємо як вияв наративної творчості,

пов'язані із цим новим смыслом. Правильно навіть говорити про індивідуальний смысл, скільки про соціальне переосмислення наративу оповідачем, який завжди належить до певного соціуму – середовища побутування тексту, нагадаємо, що *оповідачем* умовно називаємо не лише транслятора усного вербального тексту, а й носія будь-яких традиційних знань, які постають як текст і можуть передаватися лінійно та інтегрально» [8, с. 282–283]. Можливості сучасних електронних засобів, онлайн-конструкторів, програм, інструментів дозволяють кожному користувачеві долучитися до процесу створення інтернет-мему, демонстрації власного бачення. Яскравим прикладом варіативності інтернет-мему є «Наташа і коти», «Ну, давай, розкажи...», «Віллі Вонка», «Беріmore, хто це знову вис на болотах?...», «Професор Преображенський і Шаріков» та ін., контамінація різних мемів. Важливо, що останнім часом з'явилася низка мемів, які можна вважати суто українськими, наприклад, «Олег Винник і вовчиці» (рис. 2), «Галю, вставай...» (рис. 3), «Йой, най буде...» (рис. 4) тощо.

Ну що там, вовчиці?

Подоїдали свої плячки?

Рис. 2.

Рис. 3.

Рис. 4.

Висновки. За допомогою нових інформаційно-комунікативних технологій сучасна людина є не лише ретранслятором фольклору, а й може бути творцем фольклорних новотворів. Осучаснення побутування інтернет-фольклору внесла корективи до основних ознак фольклору, збагатилася жанрово. Подальшою перспективою є поглиблене дослідження модифікації побутування кожної ознаки в умовах віртуальної фольклорної комунікації.

Список літератури:

1. Адоньева С. Б. Фольклористика: филология и не только. Программа обязательная и произвольная. URL: <http://old.journal.spbu.ru/2006/20/11.shtml>
2. Богатырев П., Якобсон Р. Фольклор как особая форма творчества. *Богатырев П. Вопросы народного творчества*. Москва, 1971. С. 369–383. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/jacobson.htm>
3. Григоренко І. Інтернет-фольклор: основні теоретичні підходи до визначення поняття. *Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]*. 2019. Вип. 23 (том 1). С. 70–72. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28647/Hryhorenko_70_72.pdf?sequence=1
4. Грищенко І. В. Міжетнічна фольклорна комунікація в народній прозі : монографія. Київ : VADEX, 2015. 270 с.
5. Денисюк Ж. Постфольклор інтернет-комунікації в аксіологічному вимірі. Київ : НАКККиМ, 2017. 409 с.
6. Денисюк Ж. Постфольклорні креолізовані твори у вимірі візуальної інтернет-комунікації. *Мистецтвознавчі записки*. 2017. Вип. 31. С. 134–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mz_2017_31_16
7. Дмитренко В. А. «Інформаційна доба» та «епоха постмодерну»: проблеми співвідношення понять. *Філософські обрії : науково-теоретичний журнал*. Вип. 42. Київ; Полтава, 2019. С. 58–62. URL: <http://philosobr.pnpu.edu.ua/article/view/202337/202233>
8. Івановська О. П. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів. Підручник. К. : ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. 336 с.
9. Каргин А., Костина А. Научное осмысление интернет-фольклора: актуальные проблемы и опыт исследования. *Folk-art-net: новые горизонты творчества. От традиции – к виртуальности*. 2007. С. 5–18. URL: http://www.centrfolk.ru/edition/publication_online/publication_collection/599/
10. О специфике Интернет-фольклора. URL: <https://lingvotech.com/internetfolk>
11. Помогаев Н. Смех как проявление группового снобизма. *Дόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*, 2006. Вип. 9. С. 53–60.
12. Савченко А. В., Суслова Т. И. Философско-антропологические основания интернет-фольклора как формы коммуникации. *Теоретический журнал CREDO NEW*. URL: <http://credonew.ru/content/view/777/33/>
13. Щурина Ю. Интернет-мемы как феномен интернет-коммуникации. *Лингвистика дискурса. Филология*, 2012. Вып. № 3. С. 160–172.
14. Эмер Ю. А. Миромоделирование в современном песенном фольклоре: когнитивно-дискурсивный анализ : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Томск, 2011. 43 с.

Hryshchenko I. V. MODIFICATION OF FOLKLORE'S EXISTENCE IN THE INFORMATION AGE

The article is concerned with investigation of changes in folklore's existence in the Information Age. The purpose of this paper is to reveal the impact of new digital technologies on the process of folklore and modification of its main features.

Contemporary information and communication technologies create opportunities for unlimited interpersonal folk communication. It must be stressed technological advances have a positive effect on the preservation and retransmission of folklore information. The emphasis has been placed on main features of folklore (oral, anonymity, collectivity, variability, improvisation) modernized, received certain additions, modifications, transformations and modifications Under the influence of the Internet, social networks, etc.

The data indicate that the virtual type of communication and modification of the concept of text transformed orality and reformatted it into a visual component as an important aspect of Internet folklore. It is importance to note anonymity in virtual communication and transmission of folklore on the Internet is maintained. But the network is spreading innovations, which have a kind of "author's mark", an identifier that gives an idea of who "first" launched the meme in the network. The data indicate that variability is provided by the capabilities of modern electronic tools, online designers, programs, tools. With the help of new information and communication technologies, contemporary person is not only a repeater of folklore, but can also be a creator of folklore texts. Modernization of the existence of Internet folklore has made adjustments to the main features of folklore, enriched the genre.

To summarise, a further perspective is an in-depth study of the modification of the existence of each feature in the conditions of virtual folklore communication.

Key words: *folklore, feature, sign, modification, Information Age.*